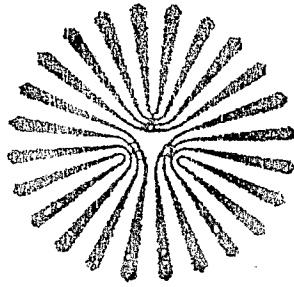

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

گروه زبان‌شناسی دانشکده علوم انسانی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان‌شناسی همگانی

عنوان

تعامل زبان و جنسیت و کارکردهای آن در ادبیات داستانی معاصر فارسی

استاد راهنما

دکتر یحیی مدرسی

استاد مشاور

دکتر بهمن زندی

پژوهشگر

محمدرضا اصلانی

اسفند ۱۳۸۳

کتابخانه اساتید ارشد پیام نور
توسعه منابع

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۹

۹۰۶۵۳

دانشگاه پیام نور - تهران - مرکز

پ	شماره
۱۵	تاریخ
۸۴/۲/۲۱	روز

تصویب نامه

پایان نامه تحت عنوان :

تعامل زبان جنسیت و کارکردهای آن در ادبیات داستانی
معاصر ایرانی

تاریخ دفاع : ۸۴/۲/۲۱ نمره : ۱۹ درجه ارزشیابی : عالی

اعضای هیات داوران :

نام و نام خانوادگی هیات داوران مرتبه علمی امضا

آقای دکتر مدرسی

استاد راهنما

آقای دکتر زندی

استاد مشاور

آقای دکتر سمائی

استاد داور

خانم دکتر روشن

نماینده محترم گروه

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۹

تشکر و قدردانی

با سپاس فراوان از استاد فرهیخته، آقای دکتر یحیی مدرسی، که از هیچ‌گونه کمک فکری در نگارش این پژوهش فروگذاری نکردند.

با تشکر بسیار از استاد گرامی، آقای دکتر بهمن زندی، که با مطالعه چندبارۀ این پژوهش، نگارنده را از تجربیاتی ارزشمند بهره‌مند ساختند.

با درود فراوان به استاد مهربان، سرکار خانم دکتر روشن، که همواره مشوق اینجانب بودند.

تقدیم به روح دوست شهید
اصغر امن زاده

چکیده

گرچه عمر زبان‌شناسی نوین حدود یک قرن است ولی دستاوردهای درخشان این رشته از دانش بشری موجب پدید آمدن رشته‌های بنیابینی متعددی همچون جامعه‌شناسی زبان شده است. در جامعه‌شناسی زبان، زبان توده یک پارچه غول‌آسا با قواعد ثابت و فراگیر نیست که تنها‌گوینده یا شنونده آرمانی برحسب موقعیت‌های مختلف به گونه‌ای یکسان و ثابت آن را به کارگیرد، بنابراین بیشتر به گفتار واقعی جوامع پرداخته می‌شود. در این حیطه عوامل مختلفی که برگفتار تأثیر می‌گذارند سن، تحصیلات، ملیت، نژاد، جنسیت، بافت، سبک، مذهب، خاستگاه طبقه اجتماعی و حتی ریشه‌های فرهنگی می‌باشند.

پژوهش حاضر در حوزه جامعه‌شناسی زبان، به بررسی تعامل زبان و جنسیت و کارکردهای آن در ادبیات داستانی معاصر فارسی می‌پردازد. متغیرهای مورد نظر «ایده کلی گفتار»، «دشوایه‌های زبانی» و «مؤلفه ادب» هستند. این پژوهش که کتابخانه‌ای و بر مبنای تجزیه و تحلیل داده‌ها است دو بخش کلی «مباحث نظری» و «مباحث کاربردی» دارد. به منظور بهره‌مندی از عمق و دقت لازم، جامعه مطالعاتی به چهار اثر مطرح چهار داستان‌نویس دهه چهل محدود شده است. این چهار نویسنده دو نفر زن و دو نفر مرد هستند تا در جنسیت پدیدآورندگان آثار تعادل حفظ شود. نمونه‌برداری از منابع به هیچ وجه تصادفی ساده، سیستماتیک یا خوشه‌ای نبوده، کتاب‌ها بارها و بارها با دقت خوانده و نمونه‌برداری شده است.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد بین جنسیت نویسندگان و جنسیت راویان داستان‌ها تشابهی وجود ندارد، بین جنسیت نویسندگان زن و جنسیت شخصیت اصلی داستان تشابهی وجود ندارد، حیطه واژگانی ایده کلی گفتار گونه زبانی زنان از مردان محدودتر است. تعداد دشوایه‌های گونه زبانی زنان و مردان برابر است، گونه زبانی زنان مؤدبانه‌تر از گونه زبانی زنان مؤدبانه‌تر از گونه زبانی مردان نیست و نتیجه‌گیری کلی این که در این متون داستانی از هنجارشکنی به عنوان راهکاری برای خلق زیبایی‌های ادبی استفاده شده است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
الف	چکیده
ث	فهرست جدول‌ها
ج	فهرست نمودارها
۱	فصل اول- کلیات
۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- موضوع پژوهش
۴	۳-۱- اهمیت پژوهش
۵	۴-۱- هدف‌های پژوهش
۵	۵-۱- پرسش‌های پژوهش
۶	۶-۱- فرضیه‌های پژوهش
۶	۷-۱- روش پژوهش
۸	۸-۱- تعاریف بنیادی و تعاریف عملیاتی
۱۳	فصل دوم- مباحث نظری
۱۴	۱-۲- مقدمه
۱۵	۲-۲- زیست‌شناسی و جنسیت
۱۷	۳-۲- رفتارهای اجتماعی و جنسیت
۱۸	۴-۲- زبان و جنسیت
۲۶	۱-۴-۲- موضوع کلی گفتار در گونه‌های زبانی مردان و زنان
۲۷	۲-۴-۲- دشواژه‌ها در گونه‌های زبانی مردان و زنان
۳۲	۳-۴-۲- مولفه ادب در گونه‌های زبانی مردان و زنان
۳۸	۱-۳-۴-۲- ضمایر شخصی و رفتارهای زبانی
۴۰	۴-۴-۲- نظریه پردازان و شاخص‌های ویژه
۴۱	۵-۲- دلایل پیدایش گونه‌های زبانی مردان و زنان
۴۵	فصل سوم- توصیف و تحلیل داده‌ها
۴۶	۱-۳- مقدمه

۴۸	۲-۳- نگاهی به داستان‌ها
۴۸	۱-۲-۳- سووشون
۴۹	۲-۲-۳- ملکوت
۵۱	۳-۲-۳- شازده احتجاب
۵۳	۴-۲-۳- خواب زمستانی
۵۴	۳-۳- ایده کلی گفتار
۵۵	۱-۳-۳- ایده کلی گفتار در «سووشون» و فرافکنی آنها در زبان شخصیت‌ها
۶۶	۲-۳-۳- ایده کلی گفتار در «ملکوت» و فرافکنی آنها در زبان شخصیت‌ها
۷۴	۳-۳-۳- ایده کلی گفتار در «شازده احتجاب» و فرافکنی آنها در زبان شخصیت‌ها
۸۲	۴-۳-۳- ایده کلی گفتار در «خواب زمستانی» و فرافکنی آنها در زبان شخصیت‌ها
۹۱	۴-۳- دشواژه‌ها
۹۶	۵-۳- مؤلفه ادب
۹۶	۱-۵-۳- مؤلفه ادب در «سووشون» و بررسی آن در گونه زبانی زری و یوسف
۹۶	۱-۱-۵-۳- اصل تدبیر
۹۷	۲-۱-۵-۳- اصل سخاوت
۹۹	۳-۱-۵-۳- اصل تحسین
۹۹	۴-۱-۵-۳- اصل توافق
۱۰۰	۵-۱-۵-۳- اصل تواضع
۱۰۱	۶-۱-۵-۳- اصل هم‌دردی
۱۰۳	۲-۵-۳- مؤلفه ادب در «ملکوت» و بررسی آن در گونه زبانی دکتر حاتم و ساقی
۱۰۳	۱-۲-۵-۳- اصل سخاوت
۱۰۳	۲-۲-۵-۳- اصل تحسین (نکوهش)
۱۰۴	۳-۲-۵-۳- ضمائر شخصی و بیان مؤدبانه
۱۰۶	۳-۵-۳- مؤلفه ادب در «شازده احتجاب» و بررسی آن در گونه زبانی شازده
۱۰۶	۱-۳-۵-۳- اصل نکوهش (تحسین یا چاپلوسی)
۱۰۶	۴-۵-۳- مؤلفه ادب در خواب زمستانی
۱۰۶	۱-۴-۵-۳- اصل تدبیر
۱۰۷	۲-۴-۵-۳- اصل سخاوت

۱۰۷	۳-۴-۵-۳- اصل تحسین (نکوهش، چاپلوسی)
۱۱۰	۳-۴-۵-۴- اصل هم‌دردی
۱۱۲	فصل چهارم- نتیجه‌گیری
۱۱۳	۴-۱- مقدمه
۱۱۳	۴-۲- بررسی فرضیه‌ها
۱۱۳	۴-۲-۱- ارتباط بین جنسیت نویسنده و جنسیت راوی داستان
۱۱۳	۴-۲-۲- ارتباط بین جنسیت نویسنده و جنسیت شخصیت اصلی داستان
۱۱۴	۴-۲-۳- ارتباط بین جنسیت شخصیت‌های اصلی و متغیر ایده کلی گفتار
۱۱۵	۴-۲-۴- ارتباط بین جنسیت شخصیت‌های اصلی و متغیر دشواژه‌ها
۱۱۵	۴-۲-۵- ارتباط بین جنسیت شخصیت‌های اصلی و متغیر ادب
۱۱۶	۴-۳- نتیجه‌گیری
۱۱۶	۴-۴- کاربرد نتایج
۱۱۸	واژه‌نامه انگلیسی- فارسی
۱۲۰	واژه‌نامه فارسی- انگلیسی
۱۲۲	منابع فارسی
۱۲۴	منابع انگلیسی

فهرست جدول‌ها

صفحه

عنوان

۲۳	همگون‌سازی واکه‌ای فارسی تهرانی	جدول ۱-۲	۱
۴۱	نظریه‌پردازان و شاخص‌های ویژه این پژوهش	جدول ۲-۲	۲
۴۷	مشخصات داستان‌ها	جدول ۱-۳	۳
۴۷	جنسیت نویسنده‌ها	جدول ۲-۳	۴
۴۸	جنسیت شخصیت‌های اصلی	جدول ۳-۳	۵
۶۱	واژگان کاربردی یوسف وزری در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۴-۳	۶
۶۳	واژگان یوسف وزری در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۵-۳	۷
۶۹	واژگان کاربردی دکتر حاتم و ساقی در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۶-۳	۸
۷۱	واژگان دکتر حاتم و ساقی در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۷-۳	۹
۷۹	واژگان کاربردی شازده و فخری / فخرالنساء در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۸-۳	۱۰
۸۰	واژگان شازده و فخری / فخرالنساء در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۹-۳	۱۱
۸۵	واژگان شخصیت‌های مرد و زن هر چهار داستان در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۱۰-۳	۱۲
۸۶	واژگان شخصیت‌های مرد و زن در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۱۱-۳	۱۳
۸۸	واژگان شخصیت‌های مرد و زن هر چهار داستان در حوزه‌های معنایی مختلف	جدول ۱۲-۳	۱۴
۹۱	دشوآژه‌های «سووشون»	جدول ۱۳-۳	۱۵
۹۲	دشوآژه‌های «خواب زمستانی»	جدول ۱۴-۳	۱۶
۹۳	دشوآژه‌های «شازده احتجاب»	جدول ۱۵-۳	۱۷
۹۴	دشوآژه‌های «ملکوت»	جدول ۱۶-۳	۱۸
۹۴	دشوآژه‌های همه آثار	جدول ۱۷-۳	۱۹
۱۱۱	رعایت یا عدم رعایت مؤلفه‌های ادب به تفکیک جنسیت شخصیت‌ها	جدول ۱۸-۳	۲۰

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان	
۶۵	درصد کاربرد واژگانی «سوشون» در حوزه‌های معنایی مختلف به تفکیک جنسیت	۱- نمودار ۱-۳
۷۳	درصد کاربرد واژگانی «ملکوت» در حوزه‌های معنایی مختلف به تفکیک جنسیت	۲- نمودار ۲-۳
۸۱	درصد کاربرد واژگانی «شازده احتجاب» در حوزه‌های معنایی مختلف به تفکیک جنسیت	۳- نمودار ۳-۳
۸۷	درصد کاربرد واژگانی «خواب زمستانی» در حوزه‌های معنایی مختلف به تفکیک جنسیت	۴- نمودار ۴-۳
۸۹	درصد کاربرد واژگانی هر چهار داستان در مواردی که درصد زنان از مردان بیش‌تر است.	۵- نمودار ۵-۳
۹۰	درصد کاربرد واژگانی هر چهار داستان در مواردی که درصد مردان از زنان بیش‌تر است.	۶- نمودار ۶-۳
۹۵	درصد دشواژه‌های همه آثار	۷- نمودار ۷-۳

فصل اول

کلیات

گرچه عمر علم زبان‌شناسی حدود یک قرن است ولی دستاوردهای درخشان این رشته از دانش بشری موجب پدید آمدن زمینه‌های علمی بین رشته‌ای متعددی گشته است. جامعه‌شناسی زبان^(۱) از جمله رشته‌های بینابینی است که حدود چهار دهه قدمت دارد و پیدایش آن به زمان تحقیقات لباو^(۲) (۱۹۷۲) در آمریکا و ترادگیل^(۳) (۱۹۸۰) در انگلستان برمی‌گردد. پرواضح است که پیش از این پژوهش‌گران، گویش‌شناسی^(۴) و گفت‌شناسی تاریخی^(۵) سنتی طولانی داشته است اما از دهه شصت قرن بیستم میلادی، جامعه‌شناسی زبان به عنوان حوزه مطالعاتی مستقل معرفی شد.

لباو اولین زبان‌شناسی بود که در تلاش برای تحلیل ویژگی‌های انگلیسی آمریکایی دوران معاصر به جای تحقیق در مناطق روستایی به موضوعات و مکان‌های شهری پرداخت. زمینه اصلی تحقیقات لباو، گوناگونی‌های زبانی و توجیه آن‌ها بر پایه متغیرهای اجتماعی بود. در کنار این مطالعات به تدریج جنبه‌های دیگر زبان که در ارتباط با عوامل اجتماعی فرهنگی سیاسی و تاریخی بود مورد توجه و بررسی قرار گرفت (مدرسی، ۱۳۶۸: ۱۴-۱۳).

روش تحقیق در مکتب زبان‌شناسی زایشی گشتاری چامسکی^(۶) از دیگر عواملی بود که موجب محبوبیت و گسترش زود هنگام جامعه‌شناسی زبان شد. زیرا به اعتقاد جامعه‌شناسان زبان در زبان‌شناسی زایشی، فقط نمونه‌های ایده‌آل معیار و کامل، به دور از خطاهای تولیدی در روش‌های غیرمیدانی^(۷) بررسی می‌شود. از دیدگاه جامعه‌شناسان زبان، زبان توده یک‌پارچه غول‌آسا با قواعدی ثابت و فراگیر نیست که تنها گوینده یا شنونده آرمانی بر حسب موقعیت‌های مختلف به گونه‌ای یکسان و ثابت آن را به کار گیرد. در جامعه‌شناسی زبان بیش‌تر به گفتار واقعی جوامع پرداخته می‌شود. در این حیطه متغیرهایی که برگفتار تأثیر می‌گذارند، سن، تحصیلات، ملیت، نژاد، جنسیت، بافت غیرزبانی، سبک و مذهب هستند. البته به این متغیرها خاستگاه طبقه

(۱) sociology of language

(۲) W. Labov

(۳) P. Trudgill

(۴) dialectology

(۵) philology

(۶) N. Chomsky

(۷) armchair methods

اجتماعی و ریشه‌های فرهنگی را هم باید افزود. همه این متغیرها موجب می‌شوند زبان پدیده‌ای یک پارچه نباشد و در هر زبان گونه‌های درونی متنوعی به وجود آید. (مدرسی، ۱۳۶۸: ۱۳۱)

این پژوهش در حوزه جامعه‌شناسی زبان به‌طور مشخص به تعامل زبان و جنسیت می‌پردازد و جنبه‌های کاربردی آن را در ادبیات داستانی معاصر فارسی بررسی می‌کند.

تحقیقات گسترده‌ای که پژوهش‌گران در زمینه تعامل زبان و جنسیت انجام داده‌اند به زبان‌های انگلیسی و فرانسه محدود نشده‌اند، زبان‌های گمنامی همچون آراواکی^(۱)، زولویی^(۲) و کوزاتی^(۳) را هم در بر گرفته است. هادسن^(۴) در کتاب مهم خود «زبان‌شناسی اجتماعی»^(۵) (۱۹۸۹: ۱۷۹-۱۷۸) در تبیین موارد مورد نظر نمونه‌هایی از زبان فارسی ارائه داده است.

هادسن مطالعات گونه‌های زبانی مردان و زنان را در دو مقوله اصلی این‌گونه شرح کرد:

در پژوهش‌های نوع اول زبانی را که دو جنس مرد و زن در یک جامعه زبانی به کار می‌برند بررسی می‌شود؛ برای مثال فعل‌ها و صفت‌هایی که مردان و زنان برای توصیف فعالیت‌ها یا ویژگی‌های جسمانی و عقلانی به کار می‌گیرند مطالعه و مقایسه می‌شوند. در این نوع مطالعات هدف مشخص ساختن شباهت‌ها و تفاوت‌های گفتاری در دو جنس مرد و زن است. در این روند برای تعیین مشخصه‌های بارز گفتار زنان و مردان سطوح واج‌شناختی، ساخت واژه، نحو و کاربردشناختی کلام بررسی می‌شود. در این حالت در پایان معلوم می‌شود که مردان و زنان زبان را چگونه به کار می‌برند. این پژوهش از این منظر در چهارچوب گفت‌وگوهای چند متن ادبی به زبان می‌پردازد.

نوع دیگری از پژوهش‌ها، تفاوت‌های موجود در تفسیر یک قطعه زبانی معین زنان و مردان را بررسی می‌کند. هدف این نوع مطالعات صرفاً توصیف و ارائه داده‌های کمی از کاربرد زبان نیست، بلکه در پی آن است که انعکاس ارزش‌های رفتاری بنیادی جامعه را در زبان نشان دهند و مشخص کنند که این نگرش‌ها در رفتار ما چه تأثیری دارند. نتیجه حاصل از این‌گونه مطالعات طرح مسائلی مانند «فراستنی مردان» در زبان و راه‌حل‌های

(۱) Arowak

(۲) Zulu

(۳) Koasati

(۴) R. A. Hudson

(۵) sociolinguistics

کاهش نابرابری‌های زبان است.

۱-۲- موضوع پژوهش

این پژوهش، از میان متغیرهای گوناگونی که برگفتار تأثیر می‌گذارد، تنها محدود به «جنسیت» می‌باشد تا از آن منظر، فقط در حوزه واژگانی به بررسی چهار اثر داستانی دهه چهل ادبیات فارسی بپردازد. عنوان پژوهش حاضر «تعامل زبان و جنسیت و کارکردهای آن در ادبیات داستانی معاصر فارسی» است. در این پژوهش جامعه‌شناسی زبان از مباحث نظری مورد نظر کارکردی عملی ارائه می‌شود.

۱-۳- اهمیت پژوهش

سابقه طرح و تدوین نظام کلان آموزش در ایران، در سطح مدارس و دانشگاه‌ها، نشان داده است که در رشته‌های گوناگون دانش بشری تأکید و یادگیری بیش‌تر در حیطه مباحث نظری بوده، به جنبه‌های کاربردی این حجم عظیم از داده‌ها، خواسته یا ناخواسته التفات چندانی نشده است.

رشته زبان‌شناسی همگانی که هم‌اکنون علاقه‌مندان زیادی را در ایران دارد عاری از این نوع مشکلات نبوده است. طی چندین دهه، رشته زبان‌شناسی دانشجویان زیادی را در مقاطع فوق لیسانس و دکتری به خود جلب کرده است. پی پژوهش‌های زبان‌شناختی تعداد قابل توجهی کتاب به صورت تألیف یا ترجمه و شمار زیادی مقاله علمی ارائه شده است. در این حیطه گسترده که حاصل اشاعه مباحث زبان‌شناسی می‌باشد پرسش مهمی که در اذهان افرادی از جامعه وجود دارد شناخت جنبه‌های کاربردی جامعه‌شناسی زبان است.

در زبان‌شناسی علاوه بر جنبه‌های واج‌شناسی، گویش‌شناسی و کاربردشناسی گفتار، در دیگر رشته‌های ادبیات، فلسفه، منطق، سینما، تأثر و رایانه کاربردهای عملی متعددی وجود دارد. آشنایی بسیاری از منتقدان ادبی با مباحث زبان‌شناسی موجب شده است تا تحلیل آثار ادبی از منظر زبان‌شناختی چشم‌اندازهای جدیدی را به روی ادبیات بگشاید. اما به نظر می‌رسد نقد ادبی در ادبیات فارسی با نقد ادبی در ادبیات جهان فاصله زیادی دارد.

در یک صد سال گذشته نقد ادبی غرب از پژوهش‌های زبان‌شناسی بیش‌ترین بهره‌ها را برد. حتی زبان‌شناسان بزرگی مانند یاکوبسون^(۱) و لیچ^(۲) بخش‌های مهمی از آثار خود را به نقد آثار ادبی اختصاص دادند. در ایران هم با وجود پژوهش‌های بسیار گسترده و ارزنده‌ای که زبان‌شناسان و دانشجویان ایرانی انجام داده‌اند، در نقد آثار ادبی به زبان فارسی از نتایج این پژوهش‌ها استفاده چندانی نشده است. رویکرد اصلی نگارنده در این پژوهش این بوده تا نشان دهد چگونه می‌توان از مباحث نظری جامعه‌شناسی زبان در نقد آثار داستانی به زبان فارسی سود جست.

۴-۱- هدف‌های پژوهش

هدف کلی این پژوهش ارائه راهکاری است تا نشان دهیم چگونه می‌توان از مباحث نظری جامعه‌شناسی زبان در نقد ادبیات داستانی سود جست. مباحث نظری مورد نظر این پژوهش بررسی نمونه‌هایی از گونه‌های زبانی زنان و مردان و متغیرهای مربوط به آن است. در بخش مباحث کاربردی جامعه آماری را به دوره خاصی از ادبیات داستانی معاصر محدود کرده‌ایم. در این راستا هدف‌های جزئی زیر مد نظر بوده است:

۱- بررسی تعامل زبان و جنسیت در سبک نگارش چهارتن از داستان‌نویسان نسل چهارم. (نگاه کنید به ۶-۱ قسمت ب)

۲- بررسی و مقایسه متغیر «ایده کلی گفتار» در داستان‌های منتخب.

۳- بررسی و مقایسه متغیر «دشوآه» در داستان‌های منتخب.

۴- بررسی و مقایسه متغیر «مؤلفه ادب» در داستان‌های منتخب.

۵-۱- پرسش‌های پژوهش

در این پژوهش پرسش‌های زیر مد نظر بوده است:

۱- آیا در نثر آثار داستانی دههٔ چهل جنسیت نویسنده شبیه جنسیت راوی داستان است؟

(۱) R. Jakobson

(۲) G. Leech

- ۲- آیا در نثر آثار داستانی دههٔ چهل جنسیت نویسنده شبیه جنسیت شخصیت اصلی داستان است؟
- ۳- آیا در نثر آثار داستانی دههٔ چهل برای متغیر ایدهٔ کلی گفتار، حیطة واژگانی گونهٔ زبانی زنان محدودتر از گونهٔ زبانی مردان است؟
- ۴- آیا در نثر آثار داستانی دههٔ چهل دشواژه‌های گونهٔ زبانی زنان کم‌تر از گونهٔ زبانی مردان است؟
- ۵- آیا در نثر آثار داستانی دههٔ چهل گونهٔ زبانی زنان مؤدبانه‌تر از گونهٔ زبانی مردان است؟

۱-۶- فرضیه‌های پژوهش

این پژوهش بر پایه فرضیه‌های زیر استوار است:

- ۱- در آثار داستانی دههٔ چهل ادبیات فارسی جنسیت نویسنده شبیه جنسیت راوی داستان است.
- ۲- در آثار داستانی دههٔ چهل ادبیات فارسی جنسیت نویسنده شبیه جنسیت شخصیت اصلی داستان است.
- ۳- در آثار داستانی دههٔ چهل ادبیات فارسی برای متغیر «ایدهٔ کلی» گفتار، حیطة واژگانی گونهٔ زبانی زنان محدودتر از گونهٔ زبانی مردان است.
- ۴- در آثار داستانی دههٔ چهل ادبیات فارسی در گونهٔ زبانی زنان نسبت به گونهٔ زبانی مردان تعداد دشواژه‌های کم‌تری وجود دارد.
- ۵- در آثار داستانی دههٔ چهل ادبیات فارسی گونهٔ زبانی زنان مؤدبانه‌تر از گونهٔ زبانی مردان است.

۱-۷- روش پژوهش

روش این پژوهش، «تحلیل محتوا» است. پژوهش‌گر در پی آن بوده تا با استناد به مباحث نظری موضوع زبان و جنسیت، به بررسی جنبه‌های کاربردی موارد مورد نظر در حوزهٔ ادبیات داستانی به زبان فارسی بپردازد. این پژوهش در سه مرحله انجام گرفته است:

الف) گردآوری و تلخیص داده‌ها:

این پژوهش دو بخش «مباحث نظری» و «مباحث کاربردی» دارد. در هر دو بخش تمامی داده‌های مورد نظر

انتخاب، تنظیم و خلاصه شده است. در بخش نظری منابع انگلیسی و فارسی قابل ارجاع و همچنین محدود مقاله‌های مربوط مطالعه، فیش‌برداری و دسته‌بندی شد. فهرست کامل این منابع در قسمت «منابع پژوهش» آمده است. سپس تمامی داده‌های مورد نظر با عنوان کلی «زبان و جنسیت» ارائه شد. در این روند از میان متغیرهای متعدد زبانی سه متغیر «ایده کلی گفتار»، «دشواری‌های زبانی» و «مؤلفه ادب» برگزیده شد تا با استفاده از آنها، متن‌های ادبی مورد نظر بررسی شود.

از آنجا که در هر تحقیق کاربردی هدف توسعه، هدایت و کاربرد عملی دانش مورد نظر می‌باشد؛ پژوهش‌گر در بخش مباحث کاربردی پژوهش‌گر تلاش کرده تا با استناد به داده‌های نظری در حوزه ادبیات داستانی معاصر فارسی به جنبه‌های کاربردی بپردازد.

ب) طبقه‌بندی و عرضه داده‌ها:

از آنجا که ادبیات داستانی معاصر فارسی حیطه‌های گسترده و متنوعی را در بر می‌گیرد پژوهش‌گر ابتدا بر مبنای دوره‌بندی‌های عنوان شده از جانب منتقدان ادبی مطرح، بر مبنای تحولات سیاسی اجتماعی تاریخ معاصر و همچنین نوع نگرش‌های ادبی داستان‌نویسان هر نسل، تقسیم‌بندی جدیدی را ارائه کرد تا از میان دوره‌ها و داستان‌نویسان مختلف جامعه مطالعاتی مورد نظر را انتخاب کند. برای انجام این کار مهم‌ترین منابع کتاب‌های جلد اول «صد سال داستان‌نویسی ایران» حسن عابدینی (۱۳۶۹)، «مروری بر تاریخ ادب و ادبیات امروز ایران» از محمد حقوقی (۱۳۷۸) و «ادوار شعر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت» نوشته محمدرضا شفیعی کدکنی (۱۳۸۰) بود.

به منظور بهره‌مندی از عمق و دقت لازم در پژوهش، جامعه آماری مورد نظر به رمان «سوشون» (۱۳۴۸) سیمین دانشور، داستان بلند «ملکوت» (۱۳۴۰) بهرام صادقی، داستان بلند «شازده احتجاب» (۱۳۴۸) هوشنگ گلشیری و «خواب زمستانی» (۱۳۵۱) گلی ترقی محدود شده است. همه این داستان‌نویسان به نسل چهارم داستان‌نویسان ایران بعد از انقلاب مشروطه تعلق دارند و دوره نگارش داستان‌های آنها محدود به دهه ۷۰ چهل است. بنابراین رمان «آینه‌های دردار» با وجود موفقیت و قدرت در نگارش چون مربوط به دهه ۷۰ می‌باشد جزو انتخاب‌های پژوهش‌گر نبوده است. غلامحسین ساعدی از دیگر داستان‌نویسان همین نسل

می باشد ولی حوزه کار تخصصی او محدود به داستان نبوده، تعداد زیادی از کتاب‌های قابل تأمل‌اش نمایش نامه‌هایی است که با نام مستعار گوهر مراد به چاپ رسانده است. به همین دلیل آثار این نویسنده در این پژوهش مد نظر قرار نگرفته است.

تمام این کتاب‌ها بارها با دقت خوانده شد، بر مبنای متغیرهای تعیین شده فیش‌برداری انجام گرفت و پس از دسته‌بندی به صورت جدول واژگان و نمونه جمله‌های مورد نظر، داده‌ها به صورت منظم ارائه شده است. بنابراین کلیه داده‌ها منطبق بر متغیرها در سه دسته کلی قرار گرفته است.

ج) نتیجه‌گیری داده‌ها:

در این بخش با تحلیل توصیفی داده‌ها، ارائه جدول‌ها و نمودارهای لازم نتیجه‌گیری‌های هر بخش به طور مجزا انجام گرفت و در پایان با استفاده از این نتیجه‌گیری‌ها به بررسی فرضیه‌های پژوهش اقدام شد.

۸-۱ تعاریف بنیادی و تعاریف عملیاتی

داستان بلند^(۱): داستانی که از نظر کمی از داستان کوتاه بلندتر و از رمان کوتاه‌تر باشد؛ و از نظر کیفی با این دو نوع داستان تفاوت‌هایی داشته باشد. خصوصیت‌های کیفی داستان بلند تقریباً با نوول^(۲) و رمان کوتاه^(۳) مشابه است یعنی این نوع داستان‌ها توأم دارای بعضی از مختصات و کیفیات داستان کوتاه و رمان هستند. خصلت داستان کوتاه فشردگی و ایجاز محتوا است زیرا در داستان کوتاه اغلب فرصتی برای پرداخت و تکوین شخصیت‌ها و گسترش درونمایه وجود ندارد اما در داستان بلند و نوول و رمان کوتاه امکان گسترش شخصیت‌ها و درونمایه‌ها به طور محدود وجود دارد. (میرصادقی- میرصادقی، ۱۳۷۷: ۹۶)

دشوازه^(۴): نام دیگر آن تابو است. چیزی که در زبان از گفتن آن پرهیز شود و روشی که جامعه با پیروی از آن مانع رفتارهایی می‌شود که می‌تواند به دلایل مذهبی یا اخلاقی برای جامعه مضر باشد. تا جایی که به زبان مربوط می‌شود آن چیزهای معین نباید گفته شود و به آن‌ها نباید اشاره شود مگر در شرایط خاص. (وارداف، ۱۹۹۹).

(۱) long short story

(۲) novel

(۳) short story

(۴) taboo

زیگموند فروید (۱۳۵۱) دشوازه را رشته‌ای از احکام اجتماعی دانست که هاله‌ای از تقدس به خود گرفته تا افراد را از ارتکاب اعمال ناشی از وسوسه‌های شدید ضمیر ناخودآگاه بازدارد.

مک‌کارتی^(۱) (۱۹۹۴) دشوازه‌ها را واژگانی دانست که قدرت تکان‌دهنده و توهین‌آمیز دارند و در نوشته‌های چاپی ذکر نمی‌شوند.

در کتاب «زبان‌شناسی اجتماعی» (ترادگیل، ۱۳۷۶: ۳۸) دشوازه پدیده‌ی مرتبط با رفتاری است که به طور ماوراء طبیعی حرام، غیر اخلاقی یا ناصواب تلقی می‌گردد. دشوازه‌ها با رفتاری سروکار دارند که به طریقی ظاهراً غیر عقلانی، حرام یا ممنوع می‌باشند. دشوازه‌های زبانی مربوط به اموری است که ذکر نمی‌شوند. دشوازه‌ها در بیشتر زبان‌ها وجود دارند و عدم رعایت قوانین حاکم بر استفاده آن‌ها احیاناً به تنبیه و سرافکنندگی منجر می‌شود.

رمان^(۲): اصطلاح فرانسوی رمان برای آثار متنوع و گوناگونی به کار برده می‌شود که وجه مشترک آن‌ها منثور، داستانی و طولانی بودن آن‌هاست. (میرصادقی-میرصادقی، ۱۳۷۷: ۱۱۸): به نقل از ویلیام هزلیت^(۳) منتقد و نویسنده انگلیسی در قرن نوزده نوشته‌اند: «رمان داستانی است که براساس تقلیدی نزدیک به واقعیت از آدمی و عادت و حالات بشری نوشته می‌شود و به نحوی از انحا تصویر جامعه را در خود منعکس می‌کند».

در فرهنگ وبستر رمان چنین تعریف شده: «روایت منثور خلاقه‌ای که معمولاً طولانی و پیچیده است و با تجربه انسانی همراه با تخیل سروکار دارد و از طریق توالی حوادث بیان می‌شود و در آن گروهی از شخصیت‌ها در صحنه مشخصی شرکت دارند.» (جمال میرصادقی-میمنت میرصادقی، ۱۳۷۷): در فرهنگ اصطلاحات ادبی هاری شا^(۴) در تعریف رمان آمده: «روایت منثور داستانی طولانی که شخصیتها و حضورشان را در سازمان بندی مرتبی از وقایع و صحنه‌ها تصویر کند. اثری داستانی که کم‌تر از سی تا چهل هزار کلمه داشته باشد، غالباً به عنوان قصه، داستان کوتاه، داستان بلند، ناولت محسوب می‌شود اما رمان حداکثری برای طول و اندازه واقعی خود ندارد. هر رمان شرح و نقلی است از زندگی، هر رمان متضمن کشمکش شخصیت‌ها، عمل،

(۱) R. McCarthy

(۲) novel

(۳) W. Hazlit

(۴) H. Shaw